

PUBLIKACIJOS

KUR GIMĖ J. F. KELKIS?

DOMAS KAUNAS

Raštijos tyrinėtojai visada domėjosi ir šiandien tebesidomi lietuvių periodikos pionieriaus F. Kelkio (1801.VI.10—1877.II.19) asmeniu. Bet, nors ir labai keista, šio žmogaus biografijoje dar išliko daug neišaiškintų gyvenimo ir veiklos momentų. Kokius jis kilmės — lietuvių ar vokiečių (pats pasirašinėjo — Kelch), kaip atsirado jo laikraščelio „Nusidavimai apie evangelijos prasiplatinimą tarp žydų ir pagonų“ 1832 m. pirmųjų numerių perspaudai su skirtingais leidimo duomenimis, pagaliau, kur ieškoti F. Kelkio gimtinės? Ypač atkakli ir ilga diskusija vyksta pastaruoju klausimu. Jos ištakos siekia mūsų minimo asmens nekrologo paskelbimo dieną.

Žinią apie F. Kelkio mirtį pranešė laikraštis „Keleivis iš Karaliaučiaus“¹. Jos autorius, leidinio redaktorius F. Kuršaitis, paties prisipažinimu, su ašaromis akyse skaitęs namiškių atsiųstą laiškėlį, prie to pranešimo negalėjo pridurti jokių biografinių duomenų. Siekdamas įamžinti savo bičiulio ir literatūrinio bendradarbio atminimą, jis paskelbė „Pašaukimą“, vildamasis gauti iš visuomenės atsakymą į tokius klausimus: „Kada ir kur mūsų nabašninkėlis gimęs, kas jo tėvai buvę, kokia jo vaikystė buvusi, kur jis į mokytojų urėdą

įsimokinęs, kur jis šitą urėdą pilnavoti pradėjęs, kada jis Išėj, kada Kretin goj mokytoju buvęs ir kaip jam jo urėde eję, kaip jis ypačai lietuvininkams pašlūzijęs, tarp jų surinkimus laikydamas, o ir kokius raštus jis lietuviškoj kalboj išleidęs, kada ir kodėl jis nuo savo urėdo atsidėkavojęs, kokia jo senatvė buvusi, kokia jo paskutinė liga ogi ir kokia jo amžio pabaiga buvusi, o ir kaip sens jis pastojęs“². Deja, „Keleivio“ puslapiuose tokių duomenų niekada nepasirodė. Pirmojoje lietuvių literatūros istorijoje „Lietuviškieji raštai ir raštininkai“ Kelkio vardas nurodomas — Pričkus, tačiau apie gimimo vietą neužsimenama³. Apie tai nekalba ir literatūros tyrinėtojas A. Bruožis savo veikale „Mažosios Lietuvos buvusieji rašytojai“⁴. Minint „Nusidavimų“ pasirodymo šimtmetį, raidėmis J. K. pasirašęs korespondentas „Lietuvos keleivyje“ paskelbė pirmą išsamų, beveik studijos lygio darbą „Jonas F. Kelkis“⁵. Senujų Mažosios Lietuvos gyventojų pasakojimų pagrindu autorius išaiškino Kelkio socialinę kilmę, keletą biografinių detalių. Ešą jis gimęs darbininko šeimoje. „Tilžės krašte, ant marių link, Karklės apylinkėje. Kokiam kaimui ta garbė tenka būti jo tikroji gimimo vieta, šito straipsnio rašytojis ne-

¹ Kuršaitis F. Kelch.— Keleivis iš Karaliaučiaus, 1877, febr. 27, p. 35.

² [Kuršaitis F.] Pašaukimas.— Ten pat, 1877, apr. 10, p. 60.

³ Šilupas J. Lietuviškieji raštai ir raštininkai.— Tilžė, 1890, p. 134.

⁴ Bruožis A. Mažosios Lietuvos buvusieji rašytojai ir žymesnieji lietuvių kalbos mokytojai.— Tilžė, 1920, p. 54.

⁵ Lietuvos keleivis, 1933, birž. 25—liepos 12.

gali pasakyti. Ir žmonės, kurie jam apie Joną F. Kelkį pasakojo, jo gentys ir pažįstamieji taip pat nežinojo pasakyti, kokiam sodelyje jo lopšelis lingavo". Kelkių šeima buvusi tiek neturtinga, jog Napoleono karų metu (1807) iš 8 vaikų 3 jaunesnieji mirė badu. Būsimas lietuvių periodikos pradininkas pasižymėjęs neiliniaus gabumais ir po konfirmacijos (14 metų amžiaus) porą metų ruoštas vietos mokytojo, buvo priimtas į Karalienės seminariją. Straipsnio autorius Jurgų kaime surado net senuką Deckį, iš kurio lūpų užrašė daugmaž autentišką, kadaisė iš paties F. Kelkio girdėtą pasakojimą apie šį įvykį: „Ryte aprėdė mane motinėle geriausiais rūbais, kokius tik turėjo, net ir kojas kerpėmis apsiavusius išėjova su tėveliu į seminariją. Vistiek susirinkusieji į kvotimus atvykusieji draugai mudu išvydę pradėjo juoktis ir dėl mudviejų aprėdo pašiepiančius žodžius paleisti.— Veizėkit, ką tuodu luzgiu čia tik nori... Jie nuo mudviejų šalinosi, tarytum būtumėm kokiu piktadariu. Kada kvotimai buvo užbaigti, direktorius viešai pareiškė: „Mokinyš Jonas Ferdinandas (taip jo tikras vardas, o ne Fridrich) Kelkis išlaikė savo kvotimus labai gerai ir dėl ypatingų gabumų eis mokslus ant valdžios kaštų!“ Čia dar rašoma, kad 1820 m. baigęs seminariją, jis mokytojavo Išeje, 1851–1867—Kretingalėje. Tada išėjo į pensiją ir iki mirties gyveno pas ženą Gotlybą Deringį Kisinuose. Po šio straipsnio „Lietuvos keleivyje“ laišką paskelbė J. Griga, bandydamas patikslinti gimimo vietą. Pasirodo, Kelkio amžininkas Jurgis

Strėkis iš Kekersų pasakojęs, esą Kelkio tėvas „gyvenęs Piktupėnuose ir jaunas pasimiręs, palikdamas našlę su mažais kūdikiais. (Taigi Kelkio gimtūvės bus mažu Piktupėnai?). Našlė Kelkienė potam kokį laiką apsigyveno Katyčiuose“⁶. Deja, šiuose žodžiuose ne viskas tiesa, nes 16-metį sūnų, jauniausią iš 5 gyvų likusių vaikų, kaip minėta anksčiau, pats tėvas vedė į Karalienės seminariją. Apskritai Piktupėnuose Kelkiai galėjo gyventi, nes, išleidę vaikus į gyvenimą, dėl neturto buvo priversti kilnotis, ieškodami duonos ir uždarbio. Kai kurių toli su tikrove prasilenkančių spėliojimų 1937 m. paskelbė kažkoks J. Vaidelys⁷. Anot jo, Kelkio gimtinė yra Kretingalė. Rašyta šiuo klausimu ir mūsų dienomis. J. Bulotos studijoje apie lietuvių periodikos ištakas F. Kelkio gimimo vieta nelokalizuojama, o pasitenkinama visos tos prieštaringos medžiagos komentavimu⁸. Tiktai šio Mažosios Lietuvos rašytojo darbuotojo 175-mečio proga „Literatūroje ir mene“ paskelbtame straipsnyje J. Bulota nurodė Piktupėnus⁹.

Reikėtų atkreipti dėmesį į vieną darbą — „Jonas Frydrikis Kelkis“ — niekieno neminėta ir mokslininkų vargu ar žinoma. Mat jis išspausdintas šiandien net bibliotekose retai užtiknamose „Jagamasto lietuviškose kalendrose“¹⁰. Autorius buvo gerai susipažinęs su publikuota medžiaga, pažinojo F. Kelkio literatūrinį palikimą ir ypač plačiai operavo Karklės apylinkėse surinktais senų žmonių prisiminimais. Jo pateikiamos medžiagos pagrindu pagaliau

⁶ Griga J. Prie atsiminimo nabaštininko Kelkio.— Lietuvos keleivis, 1933, liepos 12.

⁷ Vaidelys J. 60 m. nuo pirmojo lietuviškojo laikraščio įsteigėjo mirties.— Naujoji Romuva, 1937, Nr. 11, p. 258—259.

⁸ Bulota J. Lietuvių periodinės spaudos ištakos.— Kn.: Žurnalistika — 73. V., 1974, p. 130.

⁹ Bulota J. Fridrichas Kelkis.— Literatūra ir menas, 1976, birželio 12, p. 12.

¹⁰ Jagomastaitė-Vilmantienė O. Jonas Frydrikis Kelkis.— Kn.: Jagomasto lietuviškos kalendros metui 1937, Tilžė, „Lituania“, 1936, p. 120—125.

galime nustatyti ir mūsų minimo asmens kilmę. F. Kelkis buvo kilęs iš lietuvininkų būrų maseje nutautusių vokiečių. „Kartą paklaustas, kodėl mėčiau draugauja su lietuvininkais negu su vokiečiais ir pats jau skaitosi prie lietuvininkų priklausęs, Kelkis atsiliepė (anot jo žento Deringio žodžių), kad lietuvininkai jam buvę dievobaimingesni ir prieš jį patį meilesni“¹¹. O į mūsų iškeltą klausimą straipsnyje atsakoma taip: „Gražiamė Prūsų Lietuvos Kuršių pamaryje, Lūjos kiemelyje, gulinčiame tarp Įsės ir Karklės bažnytkiemiu, kaip sako seni to krašto žmonės, gimė anais žmogus, kurs pirm mažumą daugiau kaip 100 metų (1832) išleido pirmąjį lietuvišką laikraštėlį „Nusidavimai apie evangelijos praplatinimą tarp žydų ir pagonių“. Kiek šie teiginiai patikimi? Straipsnio autorius, pasirašęs kriptomais „Wlm“, yra Ona Jagomastaitė-Vilmantienė. Tai aktyvi Mažosios Lietuvos visuomenininkė, moterų organizatorė, tėvo E. Jagomasto leisto laikraščio „Naujasis Tilžės keleivis“ redaktorė. Ji plunksna pliekė nutautėlius, propagavo bei skiepijo nacionalinės savivarbos jausmus, drąsiai kėlė viešumon vokiškųjų fašistų užmačias galutinai sunaikinti anapus Nemuno išlikusią lietuvininkų saujelę, už ką ne kartą buvo traukiama į teismą ir 1941 m. gestapo sušaudyta. O Vilmantienė buvo ne tik gabi žurnalistė, rašytoja (parašė ir išleido knygą „Prūsų Lietuva ir jos suvokietinimas“), bet ir žinoma tautosakininkė. Didelis pluoštas jos užrašytos liaudies kūrybos buvo paskelbta Kauno Vytauto Didžiojo universiteto „Tautosakos darbų“ III tome. Vadinasi, ši moteris buvo kvalifikuota straipsnio „Jo-

nas Frydrikis Kelkis“ literatūrinės bei liaudyje girdėtos ir užrašytos medžiagos panaudojimo specialistė, todėl ir jos iškeltais teiginiais nėra pagrindo abejoti. Beje, netikėtai atsirandantis Kelkio vardo problemos (Jonas Fridrichas ar Jonas Ferdinandas?) autorius nesiima spręsti.

Sehr geehrter Herr Kaunas! ¹¹

Da es mir schwerfällt, in litauischer Schrift ausführlich über Ferdinand Kelch zu berichten, mache ich es lieber in deutsch. Sie werden schon jemand finden, der es Ihnen übersetzt. Ich habe meinen Urgrossvater nicht mehr gekannt, weiss es aber von meiner Mutter, dass ihr Grossvater Ferdinand Kelch, Lehrer in Deutsch-Kröttingen und daselbst auch Organist an der evangelischen Kirche gewesen ist. Als er in den Ruhestand ging, zog er nach Kissinnen zu seiner Tochter Wilhelmine Döring. Sein Geburtsort war Inse, ein Fischerdorf am Memelstrom, Kreis Niederung. Das wäre alles, was ich Ihnen berichten kann, denn die Alten sind ja alle tot, ich bin die letzte aus der vierten Generation. Sein Urenkel F. Kelch, der bis 1944 in Inse gelebt hat, ist im vorigen Jahr hier verstorben.

Hochachtungsvoll

Gertrud Bartsch
Vertimas

Didžiat gerblamas ponas Kaunai!

Kadangi man yra sunku lietuviškai raštu išdėstyti apie Ferdinandą Kelkį, tai geriau parašysiu vokiškai. Tikriausiai Jūs rasit ką nors, kas tai Jums išverstų.

¹¹ F. Kelkio biografinius duomenis patikslina jo proanūkė G. Barč. Ji ilgus metus gyveno Kisinuose, dabar — Vinzeno miestelyje VFR. G. Barč pateiktos žinios galutinai patikslina F. Kelkio gimimo vietos apylinkę, bet, publikacijos autoriaus nuomone, klaidingai nurodo kaimą. Stokojant kitokių dokumentų, patikimiau skamba O. Jagomastaitės-Vilmantienės tvirtinimas, kad F. Kelkis gimė Lūjoje. 1977 m. lapkričio 3 d. (pagal pašto antspaudą) iš Vinzeno atsiųstas laiškas, kaip svarbus šaltinis lietuvių periodikos pionieriaus biografijai pažinti, spausdinamas ištais.

Savo prosenelio aš nebepažinojau, bet žinau iš savo motinos, kad jos senelis Ferdinandas Kelkis buvo mokytoju Kretingalėje, čia pat ir vargonininku evangelikų bažnyčioje. Išėjęs į poilsį, jis persikėlė į Kisinus pas savo dukterį Vilhelminę Dering. Jo gimimo vieta yra Išė, žvejų kaimas prie Nemuno upės, Lankos apskrityje. Tai būtų ir viskas, ką Jums galiu pranešti, nes senieji visi išmirė, aš esu paskutinė iš ketvirtosios kartos. Jo proanūkis F. Kelkis, gyvenęs iki 1944 m. Išėje, praeitais metais čionai mirė.

Su didžiausia pagarba

Gertrūda Barč

Iš M. Jankaus rankraščių

Žinomo Mažosios Lietuvos visuomenininko M. Jankaus namai Bitėnuose ilgą laiką buvo lietuvių nacionalinio, o iš dalies — ir revoliucinio judėjimo centras. Juose gyveno literatai, žurnalistai, spaudos veikėjai J. Šliupas, J. Mikšas, A. Baltris, V. Kapsukas, J. Mačys-Kėkštas, J. Vanagaitis ir kt., veikė knygynėlis, spaustuė. Todėl visi neatsitiktinai čia susikaupė nemaža rankraštinių medžiagos — įvairių periodinės spaudos bendradarbių, privačių bei kolektyvinių leidėjų laiškų, sutarčių, kitokių dokumentų. Svarbiausią šio archyvo dalį 1926—1930 metais paskelbė V. Biržiška tęstiniame leidinyje „Tauta ir žodis“. Deja, jame pastebima didelė spraga — trūksta paties M. Jankaus rankraštinio palikimo. Publikacijos autorius galėjo pateikti tik retus, daugiausia neišsiųstus laiškus arba jų juodraščius. Šiandien susidaro galimybė spragą iš dalies užpildyti. Pokario metais į Lietuvos TSR valstybinės respublikinės bibliotekos rankraštyną patekusiame J. Šliupo palikime rasta keliasdešimt M. Jankaus laiškų, autobiografijų, leidybinių sutarčių ir kt. Pagrindinė medžiaga yra 1884—1894 me-

tų laikotarpio. Ji detaliai atskleidžia M. Jankaus pasaulėžiūros formavimosi momentus, beveik dienosraščio tikslumu pateikia žinių apie spaustuė ir jos leidybinį darbą. Laiškuose gana nuosekliai aprašomos Mažosios Lietuvos nacionalinio judėjimo sąlygos bei pateikiama vertingų duomenų jo organizatorių veiklai pažinti.

Laiškams pateikti tik būtiniausi komentarai. Juos papildo šiame „Knygotyros“ tome skelbiamas darbas apie M. Jankaus veiklą publikuojamos korespondencijos siuntimo metu. Visi čia skelbiami laiška adresuoti J. Šliupui. Jie yra gerai išsilaikę. Dėl popieriaus nutrupejimo arba dėl kitų priežasčių atsiradę teksto defektai pažymimi laužtiniuose skliaustuose. Nurodomi fondo bei bylų numeriai ir lapų skiriamasis ženklas (//) turi palengvinti publikuojamos medžiagos panaudojimą kitiems tyrinėtojams.

Autorius tikisi M. Jankaus rankraštinio palikimo publikavimą pratęsti kitame „Knygotyros“ tome.

1.

Bittenai, 5 rugpjūtį 1884

Broluželi Jonuželi.

Apsiverčiau gavies tavajė pustkor- te, matau, kad dar net'kripai gera tė- viškei dariti ir ka amžei sugadino pa- lengva vel sutaisiti, mums vis dar gerai klojes, tik kad tu pinigų mažai tera ir vis turiu sava prikišti tai kažin kas ne- labai smagu, ale brolau pažisti mane ir žinai veikiaus givasti atiduosiu nekaip nuo mana pavadinima atsizadesiu. Tai žinai. O norints sviets pilns velniu bu- tu. Prospektai pritrauke maža dalele prusuose skaititoju, kad jau turiu sa- kiti be marijampoliškiu turim apie

180 abonentu, bet žad daugiaus buti¹. Musu vokietyei labai praded nusidivinti Juskos dainas skaitidami. Svotbinės dainos jau ir ira išėjusės jeigu kas reiklaus galesme prisisti, tik pakėtas labai brangei atsieina užmokėti in Amerika. 10 „Aušrą“ mažne 2 markiū. Kaip druska. O kaip paketa 6 markei, tai žinai ta branguma. Ale viska vis viernai iškesim tik ta kalba ne pamesim.

Vokietyei saka: „Das aber wier macht gedackt wass die Litauisches Volks oder literatur noch gröser ist als Deutsche“. Jie kalb kad mes mirsim o mes jau amžinai givi tai ir prarakavims. Miestuose ir kiemuose praded žmones gauditis viens kita džiauges kitsai budams lietuviu, alle daug ira dar katrie dumri ira kaip kiaules. Aš turėjau dėl žinai to irkla ant sudžios pasirodit kaip liudininks, bet ale neregėjai tu ta klasta. Sudže lietuvis vardu Liepa labai piktai su manim dumoje apsieiti, pirmiaus kaip iejau klaus manes: „Sie sind hier als Zeug ageben“. Aš: „Aš nemoku vokiškai“. „Aus Bitten nicht Deutsch kenen?“ Galiausei atvadin tulka koki Kruopati, bet L. vis į mane baisei piktai žiur. Galiausei liep man rankas iš delmonu isitraukti. Aš rankas iš delmonu ištraukies dedu i pašones ir klausiu ar teip. „Ne, ištiesti turi“. Aš rankas ištiesiu aukšti i šalis. „Ne teip, žemi nuleisk“. Galiausei paklause: „Kaip sens“. „26 metu“. „Ar želnierius esi buves?“. „Ne“. „Ar paštruopuots?“ „Jo“. „Kokiu del dali ku?“ „Kaip aš kita karta // šulmistrui koje pakišau o jis parvirta, tai jis mane paštruopava“. „Tai neikoke šropa“. „Kokios vieros?“ „Atestiškos“. „Dabar prisiek prie pona dieva, kad nieko ne-

teisibe nekalbesi“. „Tai teip“. „Pakelk ranka“. „Ar didei aukštai? Aukščiaus aš ne prisiekiu“. „Taip aukštai visai nereik“. „Teip?“ „Dar žemiaus“. „Lygiai iki ausiu“. Ilgai neprivale mane klausineti, nesa aš jau buvau vislab gražei susitaisies ir tai eje kaip iš šaudikles. Galiausei dar karta atklauso: „Ar tas Žaltešius nuo teva kieme ta irkla viens pasineše?“ „Žaltešius tai tas kurs žalčius gana“. Liepa duod sakiti: „Jus bukit išmintingi; o ne laikykite mus ant juoka ar jus norit mus gramatika mokiti jus perzige negauste, o potam buste paštropuoti“. Teip Kuršacė kaip ir Šleikere gramatiko stov: „mana tevs tureje du piemeniu, viens buva karvišius, o antrasis kiaulišius ir t. t.“

Žmones sukalb visus velnius. Tas kas jiems patiems ant sveikatos prideretu, ta jie visai nekalb, bet tiktai rupinas apie visas niekam nevertas išgales. O aš dabar isitaisiau labai mažai kalbėti su aplinkines.

Jurgutus berods pasmilies prie Siebertutės, ale mažu svodba dar neveik gausme, jis vis sakos ne ne, ale galima ant akiu matiti². Aš teip menkai dabar laiko turiu, kad negaliu nei kaip nekaip ir kur buti del darba. Daug šienu šimeta gavom ir rugiu, bet kad dabar pradėje vel liti, tai kažin kaip suvalisme.

Iš tava namu mažai ka tegirdėti, ar davei jiems žine kur esi, ar gavai nuju koki rašteli del palinksminima. Mana namiškei tave visi sveikin ir linksmi ira kad teip gerai žad tav Amerikoje gerai pasiklotis. Stankeviče ir atsi-baste i Amerika, rasi kur sutikai po Naujurki be vaikštinejent.

1. ¹ Kalbama apie „Aušros“ prenumeratos reklaminius prospektus.

² Šios eilutės paneigia V. Biržiškos ir kitų tyrinėtojų tvirtinimą, kad „Aušros“ redaktorius Jurgis Mikšas 1883 m. pabėgo iš Ragainės į užsienį dėl spaustuvinininko dukters Zybert meilės intrigų. Kaip matome, jaunuoliai įsimylėjo antruojų J. Mikšo redaktoriaavimo periodu — 1884 m.

Bitenai, 24 rugseji 1884

Sem kartui gana, ilgai netrukus gausi kita grometa ilgesne ir viska gražiau išreikšta.

Sudie, tava geriausias brolis liekuos
M. Jankus

F. 1—165, lap. 1—2. Laiškas.

Brolau Jonai

2.

Brangus broliuži.

Tavo gromatas visas tris apturejau deku už tavo darbus ir žadejimus, man labai sunku vienam darbauti del tevinės, ale ka padarisu, nes man neviens artibeje negelb, Jurgužis persitaise visai i Ragaine ir nor išleisti „Sarga Nemuna“ o kad tik ne atsiskirs nuog Žemaitijos, graudu man kad teip vargings likims ira pinigų rods daug iemiau, ale toli gražu nera gana jau vel Mauderodei turiu mažuma skolos nezinau kaip išbrisiu. Egle berotš ant mano klausimo del abecelos, nei žodeli ne ištare ir nesulaukiau, o žadu jei pritekту ant kaštos keli kunigu duot atspaudit, gal apsiims ir tada tik rankraščio te reiketu¹. Kodėl man nerašai koki darba turi kiek pelnai. Aš noriu agenture del emigrantu Lietuvos taisiti, ar negalesi sugadnus buti del musu gimines juk kurie pasirenge i Amerika tuos niek neatlaikis.

Tavo Mertinas.

F. 1—165, lap. 7. Atvirlaiškis. Išsiuntimo antspaudo data — 2/9.84, gavimo — Sep. 17. 84.

Jau senai žadėjau nors koke žinutę prisiusti apie musu darbus ir vargus, bet žinai gi kiek darbo turiu su mano laukeliu. Ir dabar tik pirmiaus pradėdu atsikvėpti sunkius darbus atlikties. Pas mus dabar vislabs sujudusi yra kąd baugu. Deputiertu skirimas i saima. Otai musu Kibelka¹ su „Draugystės laiškų“² teip kertas, kad vis kibirkštis lekio. Kibelka eina dabar susirinkimuis kalbėdamas ir žmones i demokratu versdams. Meldžiu ir aš, kad pons dievs (tai esti kurs duod) žmonelius aklužius prie Kibelkos žodžiu ristu. Kibelka kaip žinai dirba vislab ant lietuviško pamato, todėl jo darbas nera peiktinas, bet juo labjaus girtinas. Ana diena „Dr. laiškų“ kaip ant Kib. užpuolė, tai aš jam gražu raštą padirbies prisiunčiau katra jis visa patalpino, ale brolau kad tu girdėtum to „Dr. laiško“ klikima. Kibelka buvo rašes, kad viens garbings lietuvininks nuo Niamuno kranto³ jam paliepes patalpinti, tai „Dr. laiškų“ blau, kad tai kits nieks kaip koks žemaituks bus jam priteikes, muset mislija, kad dar vis pas manes gyveni, ir todėl gal musu [...]. Landrots ir kiti velnukai gal [...] ir nekarta pareina klausimas nuo kokios viresnibes (vo vohnt jetz der Hern Schlupas) kad sakau Ameriko tai nenor nei vienas vierti⁴. Brolau, kodel taip mažai teduodi

^{2, 1} M. Jankaus prašomą elementorių galiausiai paruošė J. Šliupas ir L. Malinauskaitė — Eglė (Abecėla ir taip mokintuve del vaiku. Tilžė, J. Mikšo sp., 1886. 60 p.).

^{3, 1} Kristupas Kybelka — Mažosios Lietuvos lietuvių nacionalinio judėjimo veikėjas. 1884—1885 m. Karaliaučiuje leido ir redagavo „Lietuvišką politiską laikraštį“.

² „Konzervatyvų draugystės laiškas“ (1882—1918) buvo vokiečių konservatorių laikraštis. Jį leido ir redagavo J. Traušys Priekulėje.

³ M. Jankus gyveno Bitėnų kaime ant Nemuno kranto.

⁴ „Aušros“ redaktorius J. Šliupas gyveno M. Jankaus namuose 1883—1884 m., kol už aktyvią veiklą Mažosios Lietuvos visuomeniniame judėjime valdžia jam įsakė per 48 valandas palikti Prūsiją.

žinos apie tavąjį gyvenimą sakai amata
usiemei tai koke ar kupčistę ar darbą
žinai mane labai žingeidu kam nepasa-
kai. Kaip su Amerikos surinkimais. 15
rašei kad buvo surinkimas. Ką sukali-
bėjote. Duok žinos. Jurgužis⁵ man ne-
gana laiku rankraščius prirūpin, ar ne-
būtų galima kam kitam ant darbo pri-
duoti. Gymnazijos mokytojis Kuršatis⁶
parsigarsina Lietuvos milėtoju. Reikes
akimis pasipažiti. Varšavoj yra lietuviu
draugiste sustojusi. Šaunus ten lietuvi,
atvažiavo vienas manes aplankiti. Rau-
ba gal pažisti. Ne už ilgo mažu reiks
man į Marijampilį nuvažiuoti. Šaunus
ten virai. Abonentu vis menks skait-
lius muset per tai, kad negalima tikru
laiku per rubežiu pergabenti bjaures
sargibes. Ar imi gazetetas ar žinai Eiro-
pos susiejima į lenkiška miesteli Skir-
newiez kiek svieto ponai baimes išken-
tėjo. . .

F. 1—165, lap. 3. Laiškas. Kraštai ap-
trupėje, todėl atsirado teksto defektas.

4.

Bitenai 30 rugsejo 1884

Maloningas Jonai

Tavaję grometele apturėjau nemažai
džiaugiaus kad verties amata, bet kad
gudies bankrotieruoti tureses, tai skau-
du. Prie musu vislabs kaip po senoves
tik vis pinigų mažai tera. Nežinau nei
iš kur paimti. Iš Amerikios mažai abo-
nentu teprisidėjo, pinigų dar nei vie-
nas nesiunte, tai sunku jau dabar vel
buvo reikals iš mano kešenės pridėti.
Jurgis išleidž „Nemuna sarga“¹ bet ik
šiol dar mažai abonentu te pribuvo.
Manes jis vis neklauso, o nors jam kal-
ba tikra tiesa. Mažuma pasivėlino su

išleidimu. Ameriko gyvenentiems gali
„Aušra“ nuo savės pasiusti ir kaip bus
daug susidėje, galės anie pinigų sta-
čei man susti. Būtų gerai kad veikei
sustu, nesa ira reikalų reikalai pinin-
gus Mauderodei mokėti. Tiems susk
„Aušra“ ant viso meto, kuriu adresus
paduosiu:

1) Mr. Willum Čiupkewicz. Water-
bury.

2) Mr. John Shoks ar Stoks Conn
taipjau Waterbury Conn.

3) Mr. Jakob Sagewicz, Waterbury
Conn.

Jeigu nori, gali nuo ju tik ar vienam
ar kitam kruvo nususti. Tuom tarpu
liekuos tavo brolelis

Martinas

Daug labu dienu nuo Jurgė ir mano
namiškiu

F. 1—165, lap. 4. Laiškas.

5.

Širdingasis tu mano broleli Joneli!

Kodėl taip mažai teduodi apie save
girdėti. Žinai, kad man kiekvienas gers
lietuvis rup, norins ir mažai galiu ant
pagalbos prišokti. Prie musu vis kaip
po senovės. Kalendoriu sunčiu, o jei ko
dar neturetai, tai paprašiki tuojaus pri-
siusme. Ant musu užpuolė milimi musu
kaiminai V. per nekure knigele naujėi
išduota, bet kaip atspaudisim „Lito
letisches bevegung“ tai tikiu kad ju bur-
nas užkimšim. Daug labu dienu nuo
mano mamutės. Ta kaip pradedu apie
tave kalbėt pradad verkt. Ir nuo Jur-
gužo.

Aš tavo Merčuks

F. 1—165, lap. 8. Atvirlaiškis. Išsiunti-
mo antspaudu data — 23/10.84, gavi-
mo — Nov. 9.84.

⁵ Jurgis Mikšas — J. Šliupą pakeitęs „Aušros“ redaktorius.

⁶ A. Kuršaitis — kalbininko F. Kuršaičio broliavaikis, Tilžės gimnazijos mokytojas, vėliau profesorius. Dalyvavo steigiant ir ilgą laiką vadovavo Lietuvos lietuvių literatūros draugi-
jai (1879—1923). Buvo konservatyvių, monarchistinių pažiūrų.

4. ¹ J. Mikšas „Niamuno sarga“, Mažajai Lietuvai skirtą laikraštį, leido 1884—1886 m.

Iš Bitenu 6 ta lapkriti 1884

Mellingas mano Jonužėli!

Su Jurgužiu kalbėjau apie tavo pasiausiaja grometa. Aš tvirtai esu pasistojęs uždėti agentūrą išeivju¹. Bet reikia man žinoti, kokioj vietoj ira daugiaus lietuviu ir kur geriausias butu buvis musu vėngėnciams. I. Reik parūpyt vėta (ir tada paduosiu raštą į Šiaur. Vokėtijos akrotu draugyste, kad noriu užimti šlužma Agentūros dėl išeivju iš Lietuvos, taip prusiškos kaip ir maskoliškose pusės lietuviu. O tada galėsmė musu darba užimti dėl vienijima išeivju lietuveliu į suvienytases žemė šiaurines Amerikos). II. Reik parašyti mažiuke brošurute, katro butu visas išeivju mieris aprašytas, kad maždaug kožnam suprastinai butu, dėl ko verta keliauti į Amerika. Ir kokio šalėj galėtu tarp saviškiu rasti širdingiausia ramuma. Toj pačioj brošuro turėtu buti ir Amerikos mačėi lauku, kokiu budu galima lauka įgyti. Koke vidutine javu preke ir kiek galima nuo mačiaus lauko javu gauti.

Aprašyk tai vislab ko veikiausei tada aš rankrašti atspaudines galėsiu į svietla leisti, tarp tu, katrė diena naktį misly apie naują gyvenimą Amerikoje ir jau beveik kaip aklos vištos lek tenai. Tokiu budu galime norins nuo pirmu didžiu vargu apsaugoti musu vėngėncius ar taip?

Apsikalbėk su Amerikos valdže, kad galima, aš triusiu čionai kėk galėsiu, o tu broleli ir ne tingėk. Dar liks rasi ir šoks toks pelnas.

Prašau man tavo „Unija“² prisiusti, ir potam parašyti, ar apturėjai kalen-

dorius. Aš ana parsijustaje visur pasiuntinėjau. Jei rasis abonentu, priduosiu ir piningus prisiusiu. Kitu raštu bene gale tumei Jurguži mažuma subarti dėl neskubinima „Aušros“. O Mauderodei³ pabrėžk taipojau rašteli, kad skubytu. Mažai piningu, negaliu vislab iš viršaus užmokėti, o Jurgutis dar lig šiai dienai neatidaves. Tavo apsiėmimuose linkiu laimės. Mes ir gal toliau pasikrapštysme.

Aš dabar vis daug darbo turiu su lauku ir kitais kėbliais ir todėl mažai teprieinu mokytis. Gal per didelius vargus pramoksiu nuosaikei pašyti, tada nebus tokios bėdos dėlei laikraščio musu numylėto, ir dėlei kėlimo lietuvištes ir musu krašte.

Brolau! Kad žadėjai meškoriams suduoti, nedaryk to, nes užtrauksi ju nemalone ir kas bus tada? Mes tik palengvėle traukim savo junga ant vienybės lietuviu ir tada čėsas mus ves į laima. Jeigu mes mažai sylos turėdami ir ta pače svartosme ant mušiu, galima tikėti, kad pailsme. Toliaus man rodos, kad maskoliu caras galės ir dėl musų gerai padaryti, jei nieko nekelsme jam į vėže//

Bet daug kitaip ira su draugais mielais lenkais. Tie nor tik kad mes butum lenkais ir lenkais. Prieš juos negalime šeme laike ginklo kelti, nesa jie ira daug stipresni už mus. Jau ne karta esu pasakojes apie mešku medžotoji Žomeli Smarta, katras savo išminčia valojos dides milžiniškas meškas. Taip reik ir mums daryti.

Prie musu vis po senovės, bet vienat mane ponas žandaras Šulcas love lankyti, ale ar žinai ir dėl ko? Mat jis syki pas manes atėjo, o aš jam prisiuliau daug brangių knygu pirkti. Tokem padėjime mate, kad nieko pikto nemisly-

6. ¹ M. Jankus tokios agentūros neįsteigė.

² „Unija“—liberalinis JAV lietuvių laikraštis. 1884 m. jį redagavo J. Šliupas, leido M. Tvarauskas.

³ O. Mauderodė—spaustuvės savininkas Tilžėje.

ju, butent lietuvininku ciecorystes įtaisyti. Tik šaip visokių svarbiu daliku dėl Bitėnu žvejų ira atsiradusiu, vienok neužsimok juos rašinėti. Varšavoje studentas Prapolinaitis numirė, katras šaunus lietuvis buvo. Gana tame tarpe. Širdingai tave bučiuoju ir veliju pasisekimo naujam laikraščiui.

Tavasis Merčiukas ant amžiu lietuvis ir draugas lietuviu.

Daug labu dienu nuo mano mamutes, katra tave daug kartu paminavoje ir pagarbuvoje.

Sudie ik matymos.

F. 1—165, lap. 5—6. Laiškas.

7.

Širdingiausias mano [...] Jonužli!

Kas dabar su tavim [...], kaip eina, ar dar prie [...] sveikatos. Dirbk ir neperstok. [...] tavo „Unija“ padare tarp V. [...] vis plaukai ant galvos šiaušias. O kad ne ant musu nepakiltu nelaime, nes visi mums duobe žad kasti, ir prietelei, ir neprietelei. Broiaui, apturėjau suntinius. Dėkui. Kaip busu sutraukes piningus tai vislab dalei tav prisiusiu ir užmokėsiu. Su musu reikalas eina vidutinei. Tik dar man ne visi skolas atliko ir todėl skurdu, bet virs česai geresni. Ant pavasario taisytsiu nedėdieniu mokslinyčia ir tai bus mažu didelis darbas pradėtas¹. Vienok, kaip jis paskui eis dar nėra žinoti. Kodėl man taip mažai terašai. Man be taves labai ilgu. O noriu žinoti ir Amerikos pasilaikyma ir draugystes. „Niamuno sargas“ padara ir nemaža bjaurybe musu priešams. Jie vis ugne spjauja, bet nieko nepadarys prieš musu apsemima.

7. ¹ M Jankus ketino steigti sekmadienines mokyklas kaip atsparą prieš germanizaciją švietimo sistemoje. Tačiau šios J. Zauerveino iškeltos idėjos nei jis, nei kiti Mažosios Lietuvos visuomenininkai nerealizavo.

8. ¹ Atrodo, J. Šliupas vestuves su L. Malinauskaite ketino kelti Švedijoje. Iš tikro jos įvyko JAV.

Nesusidraugauk su lenkais. Jie musu pražuties tyko.

Tavo Martinas.

F. 1—165, lap. 9. Atvirlaiškis. Išsiuntimo antspaudo data — ?/12.84, gavi-mo — Dec. 29.84. Defektas atsirado dėl iškirpto pašto ženkle.

8.

Bitėnai per Lumpenus 24 sausi 1885
Jonuželi broluželi!

Gavau tavo grometą, labai buvau išsilges tavo viernos teisos kalbos girdėti. Ak, nežinai, kaip ger tiems, katrie myl reikalus musu nuvargintos tėviškės. Brolau! Kad regėtum kaip daug turiu ir aš vargti, vasara žinai kiek darbo ant lauku, bet tai musu uždavinias, mes vislab atliksim kaip geri darbininkai ir gausme algą paskirtą. Kas ant savo kuno sėja, tas nuo jo amžina prapulti dagos. Bet mes katrie ant dvasios sėjam, dagosme amžina gyvasti. Taigi brolau dirbk ir dirbk ant dvasios dėl broliu nuvargusiu tamsiu kaip pečiaus prykaktis. Ju sunus ir dukters laimias kaulelius musu už musu proče už musu vargą taigi nenusimink per daug. Pračia niekad be algos. Ant svodbos į Stakolma atkilsiu, nėra nei ko abejoti¹. Žinai brolau, aš vis trusiu ir dirbu kaip galėdamas. Nuo Sauerveino sulaukiau gromatėle katro sakės tavo atraša nežinas. O jam ir nerašies. Todėl ir pakalbėjo, kad Skandinavijo nereik nei kokio paso arba pašporto kaip Eglonijo ir Ameriko. Potam jis nelabai mislyja atkilti į Skandinaviją, nesą, neturės tam tarpe laiko, nes jis jau savo knigeles, katras norvegiško kalbo rašinėjies paibaigies, o tai jau nieks prie Skandina-

vijos ji neriš, jei ne reikalas dar kok-sai atsiras.

Daug širdingu labu dienu M. Tva-rauskiui ir kitiems Amerikos lietuvinin-kams

Liekuos jusu draugu
Martynas

Laikraščius apturėjau visus ikišiol iš-ėjusius tik dar mažai abonentu te surin-kāū. Kada daugiaius bus apie tai duosu žinę susirokuosme

F. 1--166, lap. 2. Laiškas.

9.

Bitėnai per Lumpėnus 26. sausio 1885.

Rokundas del pono Jono Šlupo, New York

	Ordin.		Netto			
	Mk.	pf.	Mk.	pf.	Mk.	pf.
100 eks. Trys pamokslai ¹ porto	—	30	—	20	20	—
	—	—	—	—	2	80
	viso labo				22	80
nuo pirmiaus buvo:						
10 eks. Tėvyn. giesmės ²	—	30	—	20	2	—
10 — Dagilio šlup. ³	—	10	—	6 ² / ₃	—	67 ² / ₃
10 — Basanav. dain. ⁴	—	50	—	33 ¹ / ₃	3	33 ¹ / ₃
10 — „Aušros“ kal. ⁵ porto	—	40	—	26 ² / ₃	2	66 ² / ₃
	—	—	—	—	1	—
	viso labo				9	67

Martynas Jankus

F. 1—166, lap. 1. Kvitas. Bitėnuose
M. Jankus prekiaivo lietuviškomis
knygomis.

¹ Trys pamokslai apie gaspadorystę dėl gaspadorių sodiečių.—Ragainė: J. Albano ir K. Kybelkos sp., 1883.—43 p.

² Davainis-Silvestraitis M. Tėvynainių giesme.—Ragainė: J. Zyberto sp., 1884.—24 p.

³ Dagilis S. Lietuviškas šuipynis.—Tilžė: O. Mauderodės sp., 1884.—14 p.

⁴ Fasanavičius J. Oškabaliun dainos.—Tilžė: O. Mauderodės sp., 1884.—48 p.

⁵ Lietuviškas Aušros kalendorius ant metų 1885./Leid. J. Mikšas ir M. Jankus.—Tilžė: O. Mauderodės sp., 1884.—110 p.